

SÜLEYMANİYE HAMAMI 'NİN CEPHE KURULUŞU

TANJU CANTAY

Atatürk Kültür Merkezi yayınlayacaktır .

T. C.
ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ
BAŞKANLIĞI

SAYI : APK.Şb.611.02/1795
KONU : III.Türk Kültürü Kongresi
Tebliğleri Cildi

ANKARA

24 KASIM 1994

İLGİLİ MAKAMA

Doç. Dr. Tanju Cantay'ın "Süleymaniye Hamamı'nın Cephe Kuruluşu" başlıklı tebliği 3 resim ve 4 slaytıyla birlikte Merkezimiz yayınlarından olan Uluslararası III.Türk Kongresi Tebliğleri cildinde yayınlanacaktır.

Bilgilerinizi rica ederim.

Reşat Genç
Prof. Dr. Reşat GENÇ
Atatürk Kültür Merkezi
Başkan V.

Süleymaniye Hamamı'nın Cephe Kuruluşu

Tanju Cantay

Süleymaniye Camii ve bağlı yapılarının doğu köşesine inşa edilen hamam (Resim 1), cephesi değişerek günümüze ulaşan bir yapı olarak, restorasyon çalışmalarında belirli kurallara uyulması gereğini iyi bir şekilde açıklar. Sonradan hamamın önüne eklenen bölüm, yapının görünüşünü değiştirmiş, cephede mimarî ifadeyi bütünü ile ortadan kaldırmıştır (Resim 2 - 4). Kaynak ve belgelerin özenle inşa edildiğini açıkladıkları, Mimar Sinan'ın bu değerli eserinin gerçek durumuna getirilmesi, yapılar topluluğunun taşıdığı önemle de bağdaşacak bir uygulama olarak düşünülmelidir⁽¹⁾.

I

Celâlzade Mustafa Çelebi (ölümü 1567), Tabakat ül-memâlik ve derecât ül-mesâlik'te, Süleymaniye Camii ve bağlı yapılarının inşasını gören bir yazar olarak, hamamı hayranlıkla tanıtmış, özelliklerini belirtmiştir⁽²⁾ (Ek). Celâlzade, hamamın havası güzel, kuruluşu beğenilen, yapısı sevilen, "halvetleri" ferah, "sofaları" sevinç ve mutluluk veren bir yapı olduğunu bildirmiş, aydınlığını güneş ışığı ile yapılan benzetmelerle övmüştür. Döşemenin en iyi mermerden olduğu, yazmada belirtilmiş, yapı "hazinelere" su ile dolu, "lûleleri" âb-ı hayat ve Cennet ile ilgili benzetmelerle anlatılan, "câmekânı" sevinçli, "şadırvanı"

Zemzem'den bir iz olan bir eser olarak Tabakat'a girmiştir.

Süleymaniye Vakfiyesi, akar olarak inşa edilen yapıyı, "Hammâm-ı cedîd" olarak anmış, yakınında dükkan ve odaların bulunduğunu bildirmiştir⁽³⁾.

Evliya Çelebi, XVII. yüzyılda, dünyanın yarı büyüklüğünde bir yapı olarak andığı Süleymaniye Hamamı'nı, İstanbul'un en aydınlık hamamlarından biri olarak tanıtmış, onu bu özelliği ile övmüştür⁽⁴⁾.

II

Yapı, inşa alanına ustalıkla yerleştirilen, plan kuruluşu, bu özelliğe bağlı olarak şekillenen bir eserdir. Girişin yer aldığı, yapının batı cephesi, külhanın önündeki bahçenin duvarı ile 44.70 m uzunluğunda bir cephe olarak, bugün Dökmeciler Hamamı sokağı adını taşıyan sokak boyunca uzanır. Girişin önünde, anılan sokağın başlangıcı ve bugün Mimar Sinan caddesi adını taşıyan sokağın dönüşü, birkaç yüzyıllık bir dut ağacı ile gölgelenen küçük bir alan oluşturur⁽⁵⁾. Yapının girişine eklenen bölüm 4.33 x 11.55 m ölçülerinde ve bugün beton düz çatılıdır (Plan).

III

Süleymaniye Camii ve bağlı yapılarının inşası ile ilgili bir muhasebe kaydı ve eski bir hamam resmi, yapının girişinin 6 sütunlu, düz çatılı bir revak şeklinde düzenlendiğini açıklar. Muhasebe kaydında, hamamda 14 sütunun bulunduğu belirtilmiştir⁽⁶⁾. Yapıda, sıcaklık bölümünde kullanılan 8 sütun, yerinde günümüze ulaşmıştır.

Cornelius Gurlitt'in 1912 yılında yayınladığı, XVI. yüzyılın

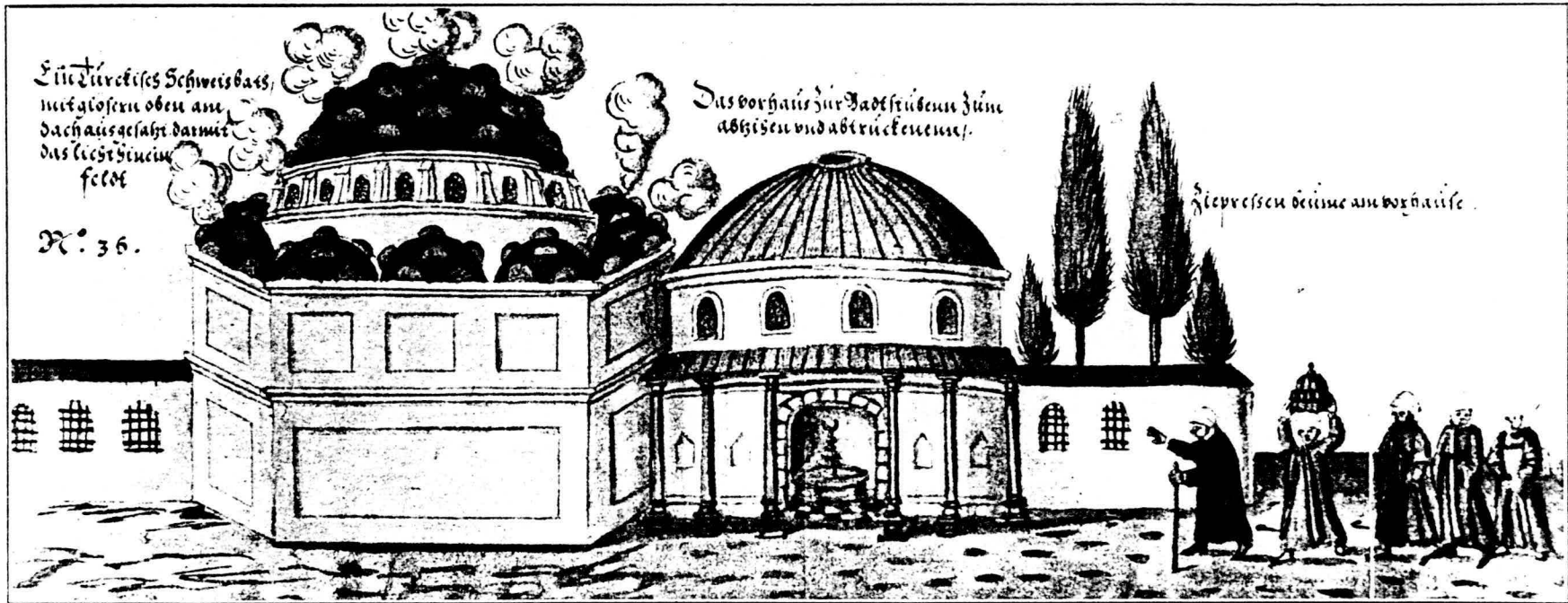
ikinci yarısında İstanbul'a gelen Dresden'li ressam Stephan Bretschneider'in hamam resmi, Süleymaniye Hamamı'nın plan kuruluşunu yansıtan durumu ve 6 sütunlu revakı ile, bu yapıya ait olduğunu açıklamakta, yapının gerçek durumunu göstermektedir⁽⁷⁾ (Resim 5). Yapının giriş revakı, 6 sütunlu kuruluşu ile, ilgili muhasebe kaydından varlığı anlaşılan sütunların kullanım yerlerini belirtmektedir. Bu veriler, sütun çapı 0.35 m olarak alındığında, yaklaşık 1.90 m sütun arası açıklıklı bir revak düzeninin varlığını açıklar. Stephan Bretschneider'in resminde, soğukluk bölümünün sağında görülen, iki açıklıklı bir duvarla çevrili servili bahçe, gerçeğe dayanan bir görünüş olmak durumunda, bu alanın bir bahçe ve duvarla, hareketli bir çevreden ayrıldığını belgeler. Görünüşe uyan bir açıklığı, yapının güneyinde yer alan, günümüzde varlığı ve durumu yadırganan 4.80 m genişliğindeki Dökmeciler sokağı belirlemektedir.

Sola doğru ilerleyen beşli figür grubu, medrese öğretimi ile ilgili bir alayın yürüyüşünü gösterir ve resimdeki yapının Süleymaniye Hamamı olduğunu belgeleyen bir önem taşır. Alayın başındaki yaşlı kişiyi izleyen, başının üzerinde kubbeli bir cüz muhafazası taşıyan figür ve diğer üç figür, Darüşşifa Medresesi ve Darülhadis Medresesi ile, 6 medresenin yer aldığı Süleymaniye yapılar topluluğunun ana niteliğini belirtir.

Stephan Bretschneider'in resminde görülen, bazı ayrıntıların farklılığı, eski resim, gravür ve görünüşlerde yaygın olan bir özellik olarak, resmin belge niteliğini değiştirmemektedir.

-
- (1) Süleymaniye Hamamı'nın durumu, 1989 yılında genel bir tanıtmanın boyutları içinde incelenmiştir. Tanju Cantay, XVI.- XVII. Yüzyıllarda Süleymaniye Camii ve Bağlı Yapıları, İstanbul, 1989, s. 45.
 - (2) Celâlzade Mustafa Çelebi, Tabakat ül-memâlik ve derecât ül-mesâlik, Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi 778, Süleymaniye Kütüphanesi, y. 476b.
 - (3) Süleymaniye Vakfiyesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Kasa 52/1390 , s. 59. Kanunî'nin tuğrası ve Rumeli Kazaskeri Hâmid Efendi'nin onayı ile önem taşıyan Süleymaniye Camii ve bağlı yapılarının bu vakfiye sureti, bilinen vakfiye suretleri içinde, vakfiyenin aslı ile eş değerde görülen bir belgedir.
Süleymaniye Vakfiyesi'ni yayınlayan Kemal Edib Kürkçüoğlu, hamamı, yanlış olarak "Vezneciler Hamamı" (= Merdivenli Hamam) olarak yayınına almıştır. Kemal Edib Kürkçüoğlu, Süleymaniye Vakfiyesi, Ankara, 1962, s. 6 .
 - (4) Evliya Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Ahmed Cevdet basımı, I. cilt, İstanbul, 1314, s. 157, 333.
 - (5) İstanbul'un en yaşlı birkaç dut ağacı arasında sayılabilecek bu ağacın gövde çevresi 1.70 m olarak ölçülmektedir. Çelik Gülersoy'un eserine girmeyen bir ağaçtır. Çelik Gülersoy, İstanbul'un Anıtsal Ağaçları, İstanbul, 1984 .
 - (6) Ömer (Lütfi) Barkan, Süleymaniye Camii ve İmaretini İnşaatı (1550-1557), I. cilt, Ankara, 1972, s. 25 .
 - (7) Cornelius Gurlitt, Die Baukunst Konstantinopels, Berlin, 1912, s. 54 . Stephan Bretschneider'i tanıtan bir yazı,

Ulrich Thieme - Felix Becker, Allgemeines Lexikon der
Bildenden Künstler, 4. cilt, Leipzig, 1910, s. 593 de
yayınlanmıştır .

Stephan Bretschneider'in hamam resmi

برجانه و بسيان سلينه نديم سران عزيز و ايتام نونينه تنديم قواعد فرقان سرت ايكتر اچون مکتب خانه سعادت ايشانه له بخن انوا کلام آلي کچيزه جواره ايات سعادت پناسي در تکلف بربري سرور افرانکه قرانگاهنه ليسان رافضل نس منزله کاه بلبلان حديقه قدس اولوب وقت نملو افتاب آسمان سريان بهنگامه نوب مزينه روشن صغيره و ارنجه استاوان بصير معلمان اسطون نظيره طابان ابر اکت باشه قران نظيره رانغيان؛ ايت انار فرقايد بر اسم شرابطه شر قاني تنديم ايدير

او اول معصوم حضرت ابي عبدل	نثار المير ملک جوهر حضرت
ساحف و سپراج ليل و نجوم	نظام حبیبی زرع اچون و بر روز
معلم سبعه اطفال الميش	دعای شاه اچون فال الميش
اوشوب امين ايدير اول مقبول	سير اول حق قاتنه سئول

و تطهير ابدان انسانی از ملاکرو مات اجسام حیوانی که شعایر اسلام و مسلمانی دن اولوب انهم واقوم و احبات اولمین جامع دافع المللاکت طرف شمایلینده واقع اولان مدارس قلم اولان محله دکننده ولایق بر تمام سرور انجام فایق بنا اولندی که مواسمی خوب و ضمنی مغرب بناسی محبوب اجسام راحت روح ابدان مزید و روان و فتوح غلظت لری مستلزم شادی و بهجت صفا کما باعث جوهر فحش فرشی صفاده بجهت ابي جنه خزنده لری فایض البرکات لول لری مجرای آب حیات ینایح سببیل و جوی فآت جامه کانی سرور آکشیان شادروانی عین نوزم دن نشان

نه حمام اب روی ملک اولدی	صفا کانی محل راحت اولدی
برابر جامی نکت صغیر سیاهی	شعاع شمشیر غالب روشناسی
مواستندن کاور جانہ سرت	دماغ بخش ایدر انواع بهجت
نمونه حوض جسته دن جسانه	صوبی در آب کوشریوق بسانه
کرنلر استر هتاع اچیندن	نت کرم اهل خسلد او طایع اچیندن
برنلر روح ایلد صوب صفا کای	ایدر لرشاه اقلیمه دعایه

Resimler baskıdadır.